

Tieteen virstanpylväät ja Prinsessa Ruususet

MARIA FORSMAN

Tekijät, jotka vaikuttavat uusien käsitteiden, ideoiden ja teorioiden leviämiseen tieteessä, näyttäsivät olevan samanlaisia kuin ne tekijät, jotka vaikuttavat innovaatioiden leviämiseen yleensäkin. Diana Cranen (1975, 76) mukaan tieteellisen innovaation leviäminen muistuttaa uuden muodin leviämistä, jolloin uudesta asiasta kiinnostuneiden verkosto kasvaa ja laajenee. Päällepäin epäpersoonalliselta näyttävän tieteellisen tiedon kokonaisuuden takana on laaja ihmisten välinen verkosto, joka seuloa keskeisen teeman tai paradigman kannalta uusia ajatuksia niin, että jotkut niistä leviävät laajemmalle joukolle, kun taas useat jäävät onohduksiin.

Uuden paradigman kehittyminen on sekä intellektuaalinen että sosiaalinen prosessi, jossa uusia ideoita arvioidaan ja tutkimuksen normit asetetaan. Tutkimusalojen sosiaalista organisointumista analysoitaessa on havaittu, että kullakin tutkimusalalla muutamilla tutkijoilla on muita enemmän vaikutusta tiedon leviämässä ja muita enemmän merkitystä uusien tutkijoiden saamisessa mukaan alalle. Niinpä tiettyä paradigmaa koskeva konsensus jollain alalla voi syntyä pienessä tutkijajoukossa, joka sitten siirtää tätä ajattelua monille muille (Crane 1975, 66–67).

Kaikilla tieteenaloilla on omat näkyvät tutkijansa, ja jotkut heidän julkaisunsa jäävät alansa klassikoiksi. Arthur J. Meadows (1998, 101–102) viittaa tutkimukseen, joka koski 1920-luvulla ilmestyneitä fysiikan alan artikkeleita. Hän havaitsi, että niihin julkaisuihin, joiden oletettiin muodostuvan klassikoiksi, viitattiin heti niiden ilmestymisen jälkeen erittäin paljon. Tämä runsaiden viittausten aika ei kestänyt kuitenkaan kauan. Meadows olettaa, että syynä siihen on se, että julkaisujen tärkeimmät löydökset on otettu nopeasti käyttöön myöhemmässä tutkimuksessa. Hä-

nen mukaansa todella käänteentekevä työ – ajatus, teoria, käsite, tutkimustulos – omaksutaan niin nopeasti, että pian on tarpeetonta viitata alkuperäiseen kirjaan tai artikkeliin. Siitä on tullut omalla alallaan vakiintunutta, hiljaista tietoa.

Tämä artikkeli perustuu vuonna 2005 Åbo Akademiassa hyväksytyyn informaatiotutkimuksen alan väitöskirjaani ”*Development of Research Networks – The Case of Social Capital*” (Forsman 2005). Tarkoitukseni on kuvata käsitteen elinkaarta, ja esimerkkinä tässä on 1990-luvulla useille tieteenaloille levinnyt sosiaalisen pääoman käsite. Tarkastelen sitä, miten käsite ilmestyi tieteelliseen keskusteluun ja julkaisuihin, mitkä ovat olleet keskeisiä julkaisuja ja henkilöitä uuden käsitteen omaksumisessa ja mitkä aiemmin ilmenneet kirjat tai artikkelit ovat innostaneet uusia tutkijoita tämän käsitteen tiimoilta. Kansainvälinen keskustelu kiinnosti myös suomalaisia tutkijoita ja asiantuntijoita, ja ensimmäiset suomenkieliset julkaisut ilmestyivät pienellä viiveellä, 1990-luvun lopulla.

Virstanpylväät ja hiljainen tieto

Tutkimusalan virstanpylväiksi voidaan sanoa niitä julkaisuja, joihin myöhemmissä tutkimuksissa viitataan useimmin ja jotka ovat olleet tutkimuksen, teorian tai jonkin käsitteen leviämisen kannalta käänteentekeviä. Kun halutaan tutkia sitä, kuinka ja milloin jokin termi on tullut jollain alalla yleisesti ymmärretyksi ns. hiljaiseksi tiedoksi, verrataan aihetta käsittelevien julkaisujen kokonaisuutta ja niiden julkaisujen määrää, joissa viitataan virstanpylväsjulkaisuihin, joissa jokin käsite on esiintynyt ensimmäisenä tai joiden kautta se on levinnyt tieteessä. Kun virstanpyl-

väsjulkaisuihin kohdistuvien viittausten määrä ei enää kasva tai kun se alkaa vähetä, voidaan olettaa käsitteen vakiintuneen ja muuttuneen hiljaiseksi tiedoksi. On myös mahdollista, että uusi paradigma uusine käsitteineen on tällöin jo nousemassa.

Web of Science -tietokannoista¹ vuosilta 1986–2003 tehdyissä tiedonhauissa nousi esiin kolme julkaisua, joita voidaan pitää sosiaalista pääomaa koskevan tutkimuksen virstanpylväinä. Ne ovat Pierre Bourdieu'n artikkeli ”*The Forms of Capital*” (1986), James S. Colemanin artikkeli ”*Social Capital in the Creation of Human Capital*” (1988) ja Robert D. Putnamin kirja ”*Making Democracy Work*” (1993).²

Haastattelemiini 11 suomalaisen asiantuntijan eli ”portinvartijan”³ näkemykset vahvistavat bib-

liometrisen analyysin tulosta. Samoin tekevät ne tutkimusartikkelit ja kirjat, joissa käsitellään sosiaalisen pääoman käsitettä (mm. Portes 1998; Siisiäinen 2003). Haastatelluista kymmenen mainitsi alan merkittävimpinä teoksina Colemanin (1988) artikkelin, yhdeksän Putnamin (1993) kirjan⁴ ja seitsemän Bourdieu'n (1986) ilmestynyt tai jokin muu kuin englanninkielinen versio) artikkelin.

Bibliometrisen analyysin perusteella (kuvio 1) kävi ilmi, että vasta vuonna 1991 viitattiin ensimmäisen kerran johonkin virstanpylväsjulkaisuun, Colemanin (1988) artikkeliin. Tämä oli sosiaalista pääomaa koskevan tutkimusaallon alkuvaihetta. Vuonna 1993 Web of Science -tietokantoihin ilmestyi jo 15 uutta sosiaalista pääomaa käsittelevää julkaisua. Niistä kolme viittasi Bourdieu'n

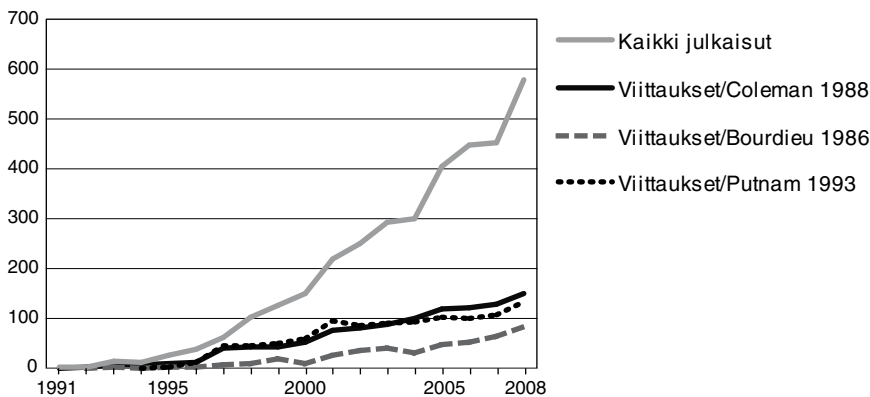
1. Web of Science on laaja kansainvälinen ja monitieteinen tietokanta, joka sisältää seuraavat viitetietokannat: Science Citation Index (SCI) 1945–, Social Sciences Citation Index (SSCI) 1956– ja Arts & Humanities Citation Index (AHCI) 1975–. Sitä käytetään tiedonhakujen lisäksi mm. bibliometrisiin analyyseihin, kun halutaan seurata johonkin tiettyyn julkaisuun kohdistuneita viittauksia, jonkun maan, yliopiston, tutkimuslaitoksen tai tieteenalan julkaisutoiminnan kehitystä tai niiden julkaisuihin viittaamista. Web of Science -tietokantaa on kritisoitu siitä, että se sisältää suurimmaksi osin englanninkielistä ja angloamerikkalaista tutkimusta, jolloin muilla kielillä julkaistu tutkimustieto jää sen ulkopuolelle. Tämä onkin ongelma, jos ryhdytään arvioimaan ja vertaamaan keskenään kansainvälisiä ja kansallisia tieteitä, kuten esim. lääketieteen ja yhteiskuntapolitiikan alan tutkimusta ja sen vaikuttavuutta. Kuitenkin silloin, kun halutaan nähdä suuria linjoja ja tieteen kansainvälisiä kehityssuuntauksia, Web of Science on hyvin käytökelpoinen.

2. Vuosi 1986 valittiin tarkemman analyysin aloitusvuodeksi, koska vanhin virstanpylväsjulkaisu si valikoitunut julkaisu (Bourdieu) on tuolta vuodelta. Viittausten määrä on laskettu vuosittain ja viitatuimmat julkaisut on poimittu siitä joukosta.

3. Haastattelin tutkimusta varten 11:ä suomalaista tutkijaa ja asiantuntijaa, jotka olivat ensimmäisiä sosiaalisen pääoman käsitteestä kirjoittaneita tai jotka olivat olleet mukana ensimmäisissä seminaareissa. Osa haastatelluista valikoitui ns. lumipallomenetelmällä, ts. joku, jota haastattelin, antoi viiteen. Haastatellut edustivat eri tieteenaloja, osaa voidaan sanoa monitieteilijöiksi, useilla oli suhteita myös käytännön työhön ja politiikkaan. Tässä artikkelissa viittaa seuraavien tutkijoiden haastatteluihin: Jouko Kajanoja (2002), Jussi Simpura (2003), Markku T. Hyyppä (2003), Lea Pulkkinen (2003) ja Petri Ruuskanen (2003).

4. Putnamin kohdalla useat mainitsivat myös hänen uudemman kirjansa ”*Bowling Alone*” (2000).

Kuvio 1: Sosiaalisen pääoman virstanpylväsjulkaisut vuosina 1991–2003 Web of Science -tietokantojen perusteella

artikkeliin, kahdeksan Colemanin artikkeliin ja yksi molempiin. Samana vuonna ilmestyi Putnamin kirja *"Making Democracy Work"*. Heti seuraavana vuonna siihen viitattiin kerran, sitä seuraavana kolme kertaa, sitten 12 kertaa. Vuonna 1997 – neljä vuotta ilmestymisensä jälkeen – se oli kaikkein viitatuin sosiaalista pääomaa käsittelevä julkaisu (46 viittausta 61:ssä vuoden aikana ilmestyneessä julkaisussa). Kaiken kaikkiaan vuonna 1997 virstanpylväsjulkaisuihin viitattiin lähes kaikissa sinä vuonna ilmestyneissä sosiaalisista pääomaa käsittelevissä julkaisuissa.

Jotain kuitenkin tapahtui vuonna 1998. Virstanpylväsjulkaisuihin toki viitattiin edelleen, mutta ei enää niin suuressa osassa ilmestyneitä julkaisuja kuin siihen asti. Tämä trendi näyttää jatkuvan vuoteen 2008 saakka. Voidaan olettaa, että nyt sosiaalisen pääoman käsitteestä on tullut hiljaista tietoa. Toisin sanoen ”kaikki tiedävät”, mitä se tarkoittaa, eikä enää ole välttämättä selittää käsitettä auki, viitata virstanpylväsjulkaisuihin tai auktoriteetteihin. Vuonna 2008 vain 23 prosentissa Web of Science -tietokantoihin sisältyvistä sosiaalista pääomaa käsittelevistä julkaisuista viitataan Putnamin, 26 prosentissa Colemanin ja 14 prosentissa Bourdieu'n teokseen, kun vastaavat osuudet vuonna 1997 olivat 75 %, 66 % ja 13 %.

Amerikkalaisten yhteiskuntatieteilijöiden (James S. Coleman ja Robert D. Putnam) julkaisuihin viitataan useammassa julkaisuissa kuin ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieu'n. Bourdieu'n artikkeliin viitataan harvemmin, ja viittausten suhteellinen osuus näyttää olevan vakiintunut (ks. tarkempi analyysi Bourdieu'n, Colemanin ja Putnamin teoksista Forsman 2008).

Tieteen Prinsessa Ruususet

On myös julkaisuja, jotka jäävät uinumaan kirjastojen hyllyihin, kunnes vuosia tai vuosikymmeniä myöhemmin ne alkavat kiinnostaa uusia tutkijoita. Joskus kiinnostus herää aivan eri yhteydessä, kuin mihin alkuperäinen teos on liittynyt. Toisinaan taas jokin uusi julkaisu, arvostettu kirjoittaja tai kiinnostava aihe herättää vanhan julkaisun kuolleista.

Julkaisua, joka on jäänyt unohtuksi tai huomaamatta pitkäksi aikaa, sanotaan tieteen Prinsessa Ruususeksi. Se on nukkunut satavuotista unta ja sitten melkein pä yhtäkkiä saanut osak-

seen paljon huomiota (Van Raan 2004). Tällaiset julkaisut ovat ilmestyessään usein olleet aikaansa edellä, ja siksi niihin ei silloin ole kiinnitetty paljoakaan huomiota.

Sosiaalisen pääoman tutkimuksessa Prinsessa Ruususia ovat olleet Alexis de Tocquevillen teos *"Democracy in America"* (1840), Gary Beckerin *"Human Capital"* (1964) sekä Mark Granovetterin artikkelit *"The Strength of Weak Ties"* (1973) ja *"Economic Action and Social Structure"* (1985). Tocquevillen kirjaan viitattiin vuosina 1998–2009 Web of Science -tietokannan mukaan 59:ssä sosiaalista pääomaa käsittelevässä julkaisussa ja Beckerin kirjaan 81 julkaisussa vuosina 1988–2009. Beckerin teoksen tunsivat myös virstanpylväsjulkaisujen kirjoittajat Bourdieu, Coleman ja Putnam, jotka kaikki ovat siihen viittaneet tai sen erikseen maininneet. Mark Granovetterin julkaisut ovat saaneet viittauksia enemmän vasta 2000-luvulla, joskin jo Coleman viittaa tuoreempaan artikkeliin omassa julkaisuissaan vuonna 1988. Granovetterin varhaisempaan artikkeliin (1973) on Web of Science -tietokannan mukaan viitattu 100 julkaisussa vuosina 1995–2009 ja myöhempään 314 julkaisussa vuosina 1988–2009. Heikot ja vahvat siteet kiinnostavat sosiaalisen pääoman tutkijoita.

Todellinen Prinsessa Ruusunen sosiaalisen pääoman tutkimuksen alalla on kuitenkin Lyda Hanifanin artikkeli *"The Rural School Community Center"* (1916). Sitä voidaan pitää ensimmäisenä julkaisuna, jossa sosiaalista pääomaa on käsitelty siinä merkityksessä, kuin me sen nyt ymmärrämme ja miten meidän aikamme tutkimus sitä käsittelee. Hanifanin artikkeliin on viitattu vasta vuodesta 1997 lähtien, ja Web of Science -tietokantojen mukaan 42:ssa eri julkaisussa. Viittauksia kuitenkin tehdään edelleen, ja artikkelin sisältyminen verkkolehtitietokantoihin tekee sen löytämisen ja käytön helpommaksi. Tämä lähes sata vuotta nukkunut Ruusunen on tietoverkkojen aikakaudella herätetty.

Sosiaalinen pääoma tulee Suomeen

Seuraavassa tarkastelen julkaisujen ja tietokantahakujen perusteella sitä, miten sosiaalisen pääoman käsite tuli Suomeen ja mitä sille sitten on tapahtunut. Bibliometrinen analyysien lisäksi hahmotan asiaa muutamien avainhenkilöiden haastatteluihin tukeutuen. Tietokantahaut teh-

tiin kotimaisista Arto-, Aleksi- ja Fennica-tietokannoista. Aineisto käytiin huolellisesti läpi, tuplatietueet poistettiin, ja aineisto koottiin yhdeksi tiedostoksi.

Sosiaalisen pääoman käsite tuli yleiseen tieteelliseen keskusteluun Suomessa vuonna 1997 (kuvio 2), jolloin Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen johtaja Reino Hjerppe kirjoitti Hyvinvointikatsaus-lehteen artikkelin ”Sosiaalinen pääoma – tutkimisen arvoinen käsite” (Hjerppe 1997). Artikkelin perustui puheeseen, jonka Hjerppe piti Kestävän kehityksen komiteassa vuonna 1996. Taustalla oli hänen työnsä WIDER-instituutin vastuullisena johtajana. Hjerppe tunsu Colemanin ja Putnamin ajatuksia ja oli saanut vaikutteita kansainvälisistä tieteellisistä keskusteluista. Artikkelin innoitti muita suomalaisia tutkijoita ja päätöksentekijöitä. Reino Hjerppen ohella Jouko Kajanoja ja Jussi Simpura ovat olleet tärkeitä henkilöitä sosiaalisen pääoman käsitteen leviämässä Suomessa. Monitieteilijöinä ja yhteiskunnallisina vaikuttajina heillä oli laajat viralliset ja epäviralliset verkostot, ja he tunsivat ihmisiä, joita uusi käsite saattaisi kiinnostaa. Kajanoja oli tietokantahakujen mukaan erityisen tuottelias sosiaalisesta pääomasta kirjoittaja 1990-luvun loppuvuosina. Tekemässäni haastattelussa hän kertoi koonneensa myös sähköpostilistaa ja ensimmäisiä sosiaalista pääomaa koskevia verkkosivuja.

Kajanoja ja Simpura kertoivat haastatteluissa siitä, kuinka Helsingissä pidettiin marraskuussa 1997 seminaari, johon koottiin sosiaalisesta pääomasta kiinnostuneita tutkijoita ja asiantuntijoi-

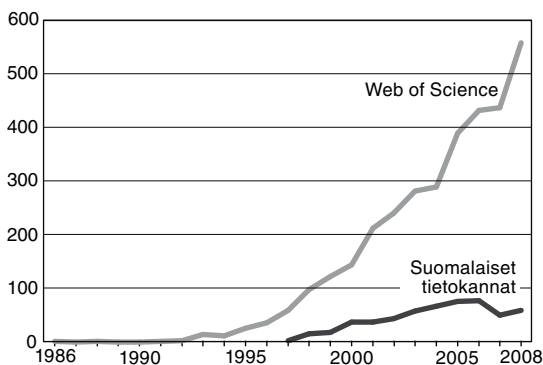
ta. Seminaarilla oli ilmeistä vaikutusta käsitteen nopeaan leviämiseen Suomessa. Seminaariin osallistui tutkijoita, poliitikkoja ja mm. sosiaali- ja terveysalan tutkimuslaitosten johtajia ja sen pohjalta toimitettiin julkaisu (Kajanoja & Simpura 1998), johon on usein viitattu myöhemmässä suomalaisessa sosiaalista pääomaa koskevassa keskustelussa.

Vuonna 1997 Suomen hallitus julkaisi tulevaisuusselonteon, jossa esiintyi käsite sosiaalinen pääoma (VNK 1997). Akateeminen sosiologiyhteisö oli myös kiinnostunut sosiaalisesta pääomasta ja erityisesti sen yhdestä osasta ja avainkäsitteestä, luottamuksesta (Ilmonen 2000). Käsitettä käytettiin myös selittämään sitä, miksi suomenruotsalaiset ovat terveempiä kuin suomenkieliset (Hyypä 2002). Vuosituhannen vaihteessa sosiaalisen pääoman käsite olikin Suomessa levinnyt useille tieteenaloille ja moniin tiedeyhteisöihin (ks. myös Kajanoja & Simpura 2002).

Kajanoja ja Simpura olivat molemmat avainasemassa sosiaalisen pääoman tullessa Suomeen. Kajanoja työskenteli tuolloin VATTissa ja Simpura Stakesissa. Haastattelussa Simpura kertoi olleen sattuma, että ihmiset, jotka tunsivat toisensa, kiinnostuivat tästä uudesta käsitteestä. Eräässä seminaarissa he sitten epämuodollisesti juttelivat siitä, pitäisikö Suomen Akatemialle tehdä aloite tutkimusohjelmasta. Simpura ja Kajanoja molemmat muistelivat, että idea uudesta tutkimusohjelmasta syntyi suomalaisittain – seminaarin saunassa.⁵ Tutkimusohjelma, jossa rahoitettiin 31 hanketta ja kymmeniä eri alojen tutkijoita, toteutettiin vuosina 2004–2007.

Kansainvälisessä tieteellisessä keskustelussa sosiaalisen pääoman käsite kehittyi sosiologian piirissä ja levisi siitä muille tieteenaloille. Jyväskylän yliopistossa oli 1990-luvulla sosiologien tut-

Kuvio 2: Sosiaalista pääomaa käsittelevät julkaisut Web of Science -tietokantojen ja suomalaisten Arto-, Aleksi- ja Fennica-tietokantojen mukaan vuosina 1986–2008

5. Suomen Akatemian tutkimusohjelmassa ”Sosiaalinen pääoma ja luottamusverkostot” (2004–2007) rahoitettiin kaikkiaan 31 suurta tutkimushanketta. Nämä jakautuivat seuraaviin teemoihin:

- Sosiaalinen pääoma ja organisaatioiden toiminnan tutkimus, erityisesti työorganisaatiot
- Sosiaalinen pääoma ja yhdyskunnat/alueet
- Sosiaalinen pääoma ja subjektiivinen ja objektiivinen hyvinvointi
- Verkostot ja innovaatiot
- Luottamus ja demokratia (<http://www.aka.fi/fi/A/Tiedeyhteiskunnassa/Tutkimusohjelmat/Paattyneet/SOCA/Taustaa-SOCA/Hankkeet/23.7.09>)

kijayhteisö, joka oli kiinnostunut luottamuksesta ja taloudellisesta lamasta. Putnamin teokset vaikuttivat yhteisön jäsenten ajatteluun, mutta myös Bourdieu ja eurooppalainen näkökulma oli heille tuttu. (Petri Ruuskanen haastattelu 2003.) Jyväskylän koulukunta oli varsin tuottelias (mm. Ruuskanen 2002; Siisiäinen 2003; Ilmonen 2000). Näyttäisi siltä, että se loi teoreettista taustaa suomalaiselle sosiaalisen pääoman tutkimukselle. Koulukunnan keskushahmo Kaj Ilmonen mainittiin useissa tekemissäni haastatteluisa, ja hän näyttää vaikuttaneen suomalaiseen sosiaalisen pääoman tutkimukseen yli tieteenalojen ja tutkimustraditioiden.

Terveyden tutkimuksen alalla sosiaalisen pääoman käsitteen omaksumiseen on vaikuttanut Markku T. Hyypä. Hän tutki sosiaalista pääomaa itse asiassa jo silloin, kun käsitettä ei vielä käytetty. 1990-luvun alussa hän pohti sosiaalisten verkostojen ja sosiaalisen tuen merkitystä ihmisten terveyteen ja terveykäyttäytymiseen. Haastattelussa hän kertoi kuuluneensa ”vanhohen kaverien verkostoon”, jossa hänellä oli mahdollisuus osallistua keskusteluihin ja vaikuttaa asioihin. Hyypä mainitsi lukeneensa Putnamin kirjoja jo varhain 1990-luvulla ja viehättyneensä tämän tapaan kirjoittaa tieteellistä tekstiä. Hyypän tieteellisiä artikkeleita löytyy kansainvälisistä viitetietokannoista, ja Web of Science -tietokannan mukaan niihin on myös viitattu. Hyypällä näyttää olleen vaikutusta sosiaalisen pääoman käsitteen leviämiseen myös arkikieleen ja tavallisten ihmisten tietoisuuteen (esim. Hyypä 2008; Lamberg 1998; Malmberg 2003).

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta teetti 2000-luvun alussa raportit ”*Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniikan kehitys*” (Pekonen & Pulkkinen 2002) ja ”*Sosiaalinen alkupääoma ja tietotekniikka*” (Mustonen & Pulkkinen 2003). Valiokunnan jäsenet ovat kansanedustajia ja raportin tekijät tutkijoita. Lea Pulkkinen, jota haastattelin talvella 2003, totesi, että tämä oli kiinnostava yhteys tieteen ja päätöksentekijöiden välillä. Se oli osittain sattumaa, osittain aikaisempien verkostojen tulosta. Pulkkinen mukaan Internetin rooli oli merkittävä, kun raportteja laadittaessa kerättiin tietoa sosiaalisesta pääomasta. Pulkkinen itse oli tutustunut sosiaalisen pääoman käsitteeseen kansainvälisten tutkijayhteyksiensä kautta.

Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että niillä, joita uusi käsite on kiinnostanut jo varhaisessa vaiheessa, on yhteyksiä ja verkostoja yli tie-

teenalojen ja yli yhteiskunnallisten rajojen. Aikaisempien tutkimusten mukaan (Lievrouw & Carley 1990) tällaiset henkilöt eivät aina ole puhtaassa tieteessä arvostetuimpia, vaikkakin heillä on tärkeä rooli uusien ajatusten levittäjinä. Jotkut heistä ovat sittemmin siirtyneet muihin tutkimusaiheisiin ja jättäneet sosiaalisen pääoman tutkimuksen muille.

Tutkijat, jotka ovat kiinnostuneet sosiaalisen pääoman käsitteestä myöhemmin, eivät kokee itseään minkään erityisen sosiaalisen pääoman verkoston jäseniksi. Kun kysyin nuoremmilta tutkijoilta, kuuluivatko he johonkin verkostoon tai tiesivätkö he niistä, sain eräältä haastateltavalta vastauksen: ”Onko sellaisia verkostoja? Ehkä on, kun sitä kysyt, mutta minä en niitä tunne.”

Sosiaalisen pääoman käsite on siitä kiinnostava, että se on levinnyt myös tiedeyhteisöjen ulkopuolelle. Eri alojen ammattilaiset, päätöksentekijät ja poliitikot ovat sitä käyttäneet ja pohtineet sen kautta mm. yhteisöllisyyden rapautumista, verkostojen merkitystä ja luottamusta. Tiedettä popularisoivien tutkijoiden rinnalla lehtien tieteestä kirjoittavat toimittajat kiinnostuivat uudesta käsitteestä (esim. Snellman 1999). Vuosituhannen vaihteessa, jolloin käsite nousi tieteelliseen keskusteluun ja tutkimuksen näkökulmaksi, sitä käsiteltiin mm. päivälehdissä, ammattilehdissä ja aikakauslehdissä (esim. Stenius 2000). Se ilmaantui myös puolueohjelmiin (ks. POHTIVA 2009) ja mm. Tasavallan presidentin uudenvuoden puheeseen (Ahtisaari 2000).

Suomalaisia sosiaalista pääomaa koskevia tutkimuksia ja tutkijoita esiintyy myös kansainvälisissä viitetietokannoissa. Web of Science -tietokannan mukaan viitatuimmat suomalaisten tekemät tutkimukset liittyvät organisaatioiden tiedonhankintaan (Yli-Renko & al. 2001; Widen-Wulff & Ginman 2004) tai terveyteen (Hyypä & Mäki 2001 & 2003).

Vaihtuvatko virstanpylväät eli sosiaalisen pääoman tutkimus 2000-luvulla

Sosiaalista pääomaa koskeva tutkimus on 2000-luvun alussa laajentunut sosiologian ja taloustieteiden piiristä monille muille tieteenaloille, esimerkiksi lääketieteeseen, kasvatustieteeseen, organisaatiotutkimukseen ja psykologiaan (Fors-

man 2005). Tällöin on myös ilmestynyt uusia julkaisuja, joihin viitataan erityisesti sen alan tutkimuksessa.

Seuraavassa tarkastelen sitä, mihin kymmenen viime vuoden aikana ilmestyneisiin julkaisuihin on eniten viitattu uusimmassa sosiaalista pääomaa käsittelevässä kansainvälisessä tutkimuksessa. Analyysi on tehty Web of Science -tietokantojen pohjalta.

Taulukossa 1 luetellut julkaisut edustavat yhteiskuntatieteitä, organisaatiotutkimusta ja lääketiedettä. Robert J. Sampsonin ”*Beyond Social Capital*” -artikkelissa käsitellään naapuruston ja yhteisön merkitystä lasten kehityksessä, ja se kuuluu sosiologian alaan. Artikkelin on myös digitaalisessa muodossa ja Internetin kautta löydettävissä, mikä varmasti lisää sen merkitystä. Myös toiseksi useimmin viitattu Paul S. Adlerin ja Seok-Woo

Kwonin (2002) artikkeli, jossa on perustietoa käsitteestä, on verkkojulkaisuna. Ichiro Kawachin ja kumppaneiden (1999) julkaisu kuuluu lääketieteen alaan, mikä kertoo siitä, että sosiaalisen pääoman käsite on nyt siirtynyt leviämiseensä uuteen vaiheeseen. Se leviää voimakkaasti sosiologiasta ja taloustieteistä myös muille tieteenaloille ja ylittää traditionaalisia tieteenalarajoja. Uutta on se, että virta kulkee (pehmeistä) yhteiskuntatieteistä (kovaan) lääketieteeseen. Tällainen suunta ei ole aivan tavallista tieteen kehityksessä (vrt. Lindholm-Romantschuk 1998).

Toisessa analyysissä (taulukko 2) tarkastellaan vuoden 2008 viitatuimpia julkaisuja, jotka ovat ilmestyneet vuosina 2004–2007. Oletetaan, että jos kirja tai artikkeli saa paljon viittauksia lyhyen ajan kuluttua sen julkaisemisesta, sillä on erityistä arvoa tutkimuksen eturintamassa ja se tunnetaan

Taulukko 1: Viitatuimmat vuosina 1999–2008 ilmestyneet sosiaalista pääomaa käsittelevät julkaisut Web of Science -tietokantojen mukaan

Julkaisut	Viittausten määrä
SAMPSON 1999: Beyond social capital	339
ADLER 2002: Social capital : prospects of a new concept	337
KAWACHI 1999: Social capital and self-rated health	317
WOOLCOCK 2000: Social capital : implications for...	170
PAXTON 1999: Is social capital declining...	162
LEANA 1999: Organizational social capital...	145
SEIBERT 2001: A social capital theory of career success	139
CATTELL 2001: Poor people, poor places, and poor health	135
PRETTY 2001: Social capital and the environment	133
HAWE 2000: Social capital and health promotion	132

Julkaisujen täydelliset bibliografiset tiedot ovat kirjallisuusluettelossa.

Taulukko 2: Viitatuimmat vuosina 2004–2007 ilmestyneet sosiaalista pääomaa käsittelevät julkaisut vuonna 2008 ilmestyneissä teoksissa Web of Science -tietokantojen mukaan

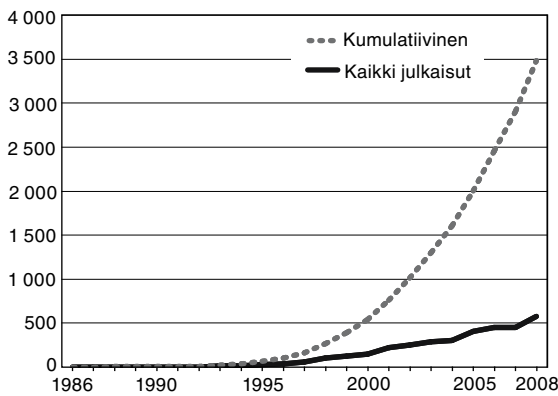
Julkaisut (2004–2007)	Viittausten määrä 2008
(WASKO 2005): Why should I share?	43
(REAGANS 2003): Network structure and knowledge transfer	43
(INKPEN 2005): Social capital, networks, and knowledge transfer	39
(BURT 2004): Structural holes and good ideas	38
(FOLKE 2005): Adaptive governance of social-ecological systems	37
(LEVIN 2004): The strength of weak ties you can trust	35
(RHODES 2005): The social structural production of HIV risk	32
(BORGATTI 2003): The network paradigm in organizational	31
(STZRETER 2004): Health by association?	30
(KANKANHALLI 2005): Contributing knowledge to electronic	22

Julkaisujen täydelliset bibliografiset tiedot ovat kirjallisuusluettelossa.

alan kiinnostavana ja tärkeänä julkaisuna. Näin hän kävi 1990-luvun puolivälissä mm. Putnamin teokselle ”*Making Democracy Work*” (1993) ja heti 2000-luvun alussa toiselle Putnamin kirjalle ”*Bowling Alone*” (2000).

Vuonna 2008 viitatuimpien sosiaalista pääomaa käsittelevien julkaisujen kärjessä on kolme julkaisua, jotka kaikki käsittelevät tietoverkkoja ja tiedon jakamista, ja samaa teemaa käsittelee myös sijalla 10 oleva julkaisu. Sosiaalista pääomaa koskeva tutkimus on siis laajentunut uusille, tietei-

Kuvio 3: Sosiaalista pääomaa käsittelevien julkaisujen määrän kasvu Web of Science -tietokantojen mukaan vuosina 1986–2008

TIIVISTELMÄ

Maria Forsman: Tieteen virstanpylväät ja Prinsessa Ruususet

Artikkelissa kuvataan erään käsitteen elinkaarta. Esi-merkkinä on 1990-luvulla sosiologiasta ja taloustieteistä useille tieteenaloille levinnyt sosiaalisen pääoman käsite. Tarkastelen sitä, miten se ilmestyi tieteelliseen keskusteluun ja julkaisuihin, mitkä ovat olleet keskeisiä julkaisuja ja henkilöitä uuden käsitteen omaksumisessa ja mitkä aiemmin ilmestyneet kirjat tai artikkelit ovat innostaneet uusia tutkijoita tämän käsitteen tiimoilta.

Tutkimusalan virstanpylväiksi sanotaan niitä julkaisuja, joihin myöhemmissä tutkimuksissa viitataan useimmin ja jotka ovat olleet tutkimuksen, teorian tai jonkin käsitteen leviämisen kannalta käännteentekeviä.

On myös julkaisuja, jotka ilmestyessään eivät herätä suurtakaan huomiota. Ne unohtuvat kirjoitosten hyllyihin, kunnes vuosia tai vuosikymmeniä myöhemmin

denvälisille tutkimusalueille ja uusien tutkimusongelmien äärelle. Myös uusia käsitteitä saattaa kehittyä uusissa tieteellisissä julkaisuissa. Sellaisia käsitteitä, jotka jäisivät elämään, ei kuitenkaan tunnu syntyvän tieteessä kovin usein. Näyttääkin siltä, että edelleen sosiaalista pääomaa käsittelevissä julkaisuissa käsitteet verkostot, luottamus ja yhteisöllisyys pitävät pintansa.

Sosiaalista pääomaa käsittelevien uusien julkaisujen kasvu ei näytä vielä kääntävän (kuvio 3). Heinäkuussa 2009 Web of Science -tietokannosta tekemäni tiedonhaun mukaan sosiaalista pääomaa koskevia julkaisuja on yhteensä 3870, johon sisältyvät myös uusimmat, kuluvan vuoden aikana ilmestyneet julkaisut. Vuonna 2006 ilmestyneiden määrä oli 448, 2007 se oli 453 ja 2008 yhteensä 579. Samoin suomalaisten tietokantojen mukaan (kuvio 1) uusia sosiaalista pääomaa koskevia julkaisuja edelleen ilmestyy. Sosiaalisen pääoman käsite on levinnyt sosiologiasta ja taloustieteestä muillekin tieteenaloille ja tieteidenvälisille aloille. Näyttää siltä, että sosiaalisen pääoman käsite ei ole päiväperho, vaan siinä on jotain, joka edelleen kiehtoo tutkijoita. Olisiko niin, että sosiaalisen ja taloudellisen yhdistelmä voidaan nähdä kiinnostavana tutkimusongelmien ratkaisun avaimena?

ne alkavat kiinnostaa uusia tutkijoita. Joskus kiinnostus nousee aivan eri yhteydessä, kuin mihin alkuperäinen teos on liittynyt. Toisinaan taas jokin uusi julkaisu, arvostettu kirjoittaja tai kiinnostava aihe herättää vanhan julkaisun kuolleista. Julkaisua, joka on jäänyt unohtuiksi tai huomaamatta pitkäksi aikaa sanotaan tieteen Prinsessa Ruususeksi. Tällaiset julkaisut ovat ilmestyessään usein olleet aikaansa edellä, ja siksi niihin ei silloin ole kiinnitetty paljoakaan huomiota.

Kansainvälinen sosiaalista pääomaa koskeva keskustelu kiinnosti myös suomalaisia tutkijoita ja asiantuntijoita, ja ensimmäiset suomenkieliset julkaisut ilmestyivät 1990-luvun lopulla. Sosiaalinen pääoma tutkimuksen näkökulmana ja tutkimusongelmana kiinnostaa edelleen ja uusia julkaisuja ilmestyy sekä Suomessa että kansainvälisillä foorumeilla. Sosiaalisen pääoman käsite on levinnyt sosiologiasta ja taloustieteestä muillekin tieteenaloille ja tieteidenvälisille aloille.

KIRJALLISUUS

- ADLER, PAUL S. & KWON, SEOK-WOO: Social capital: prospects of a new concept. *Academy of Management Review* 27 (2002): 1, 17–40
- AHTISAARI, MARTTI: Uudenvuodenpuhe TV:ssä 1.1.2000
- BECKER, GARY S.: *Human capital*. New York: Columbia University Press, 1964
- BORGATTI, STEPHEN P. & FOSTER, PACEY C.: The network paradigm in organizational research: A review and typology. *Journal of Management* 29 (2003): 6, 991–1013
- BOURDIEU, PIERRE: *Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital*. *Soziale Welt* (1983): Supplement 2, 183–198
- BOURDIEU, PIERRE: Provisional notes. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 1980
- BOURDIEU, PIERRE: The forms of capital. – In: *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Toim. J. Richardson. New York: Greenwood Press, 1986
- BURT, RONALD S.: Structural holes and good ideas. – *American Journal of Sociology* 110 (2004): 2, 349–399
- CATTELL, VICKY: Poor people, poor places, and poor health: the mediating role of social networks and social capital. *Social Science & Medicine* 52 (2001):10, 1501–1516
- COLEMAN, JAMES S.: *Foundations of social theory*. Cambridge: Harvard University Press, 1990
- COLEMAN, JAMES S.: Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94 (1988): Supplement, 95–120
- CRANE, DIANA: *Invisible colleges: diffusion of knowledge in scientific communities*. Chicago: University of Chicago Press, 1975
- FOLKE, CARL & HAHN, THOMAS & OLSSON, PER & NORBERG, JON: Adaptive governance of social-ecological systems. *Annual Review of Environment and Resources* 30 (2005): 441–473
- FORSMAN, MARIA: *Development of research networks: the case of Social Capital*. Turku: Åbo Akademi University Press, 2005
- FORSMAN, MARIA: Tutkimusalan merkittävät julkaisut: bibliometrinen analyysi sosiaalista pääomaa koskevan tutkimuksen tärkeistä julkaisuista. *Informaatiotutkimus* 27 (2008): 1. <http://ojs.tsv.fi/index.php/inf/article/viewFile/506/431> (luettu 27.7.2009).
- GRANOVETTER, MARK: The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78 (1973): 6 (May), 1360–1380
- GRANOVETTER, MARK: Economic action and social structure: the problem of embeddedness. *American Journal of Sociology* 91 (1985):3 (Nov), 481–510
- HANIFAN, LYDA J.: The rural school community center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 67 (1916): 130–138
- HAWE, PENELOPE & SHIELL, ALAN: Social capital and health promotion: a review. *Social Science & Medicine* 51 (2000): 6, 871–885
- HJERPPE, REINO: *Sosiaalinen pääoma tutkimisen arvojen käsite*. *Hyvinvointitiedustaus* 1997:1. Helsinki: Tilastokeskus, 1997
- HYYPÄ, MARKKU T.: *Elinvoimaa yhteisöstä: sosiaalinen pääoma ja terveys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 2002
- HYYPÄ, MARKKU T.: Lapsi kasvaa yhteisöllisyyteen vain rakastavassa kodissa. *Vieraskynä*. Helsingin Sanomat 12.6.2008.
- HYYPÄ, MARKKU T. & MÄKI, JUHANI: Individual-level relationships between social capital and self-related health in a bilingual community. *Preventive Medicine* 32 (2001):2, 148–155
- HYYPÄ, MARKKU T. & MÄKI, JUHANI: Social participation and health in a community rich in stock of social capital. *Health Education Research* 18 (2003): 6, 770–779
- ILMONEN, KAJ: Social capital: the concept and its problems. Teoksessa: *Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (toim.): Social capital: global and local perspectives*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT), 2000
- INKPEN, ANDREW C. & TSANG, ERIC W. K.: Social capital, networks, and knowledge transfer. *Academy of Management Review* 30 (2005): 1, 146–165
- KAJANOJA, JOUKO & SIMPURA, JUSSI: *Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT), 1998
- KAJANOJA, JOUKO & SIMPURA, JUSSI: *Sosiaalisen pääoman lupaukset*. Teoksessa: *Kajanoja, Jouko & Kiander, Jaakko & Voipio, Iikka B. (toim.): Tutkimus ja talouspolitiikka: kirjoituksia taloudellisesta kasvusta*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT), 2002
- KANKANHALLI, ATREYI & TAN, BERNDARD C. Y. & WEI, KWOK-KEE: Contributing knowledge to electronic knowledge repositories: An empirical investigation. *MIS Quarterly* 29 (2005): 1, 113–143
- KAWACHI, ICHIRO & KENNEDY, BRUCE P. & GLASS, ROBERTA: Social capital and self-rated health. *American Journal of Public Health* 89 (1999):8, 1187–1193
- LAMBERG, SEIJA: *Duurikansan Jakobstad*. Markku T. Hyypän haastattelu. *Suomen kuvalehti* 82 (1998):13, 26–32
- LEANA, CARRIE R. & VAN BUREN, HARRY J.: Organizational social capital and employment practices. *Academic Management Review* 24 (1999):3, 538–555
- LEVIN, DANIEL Z. & CROSS, ROB: The strength of weak ties you can trust: The mediating role of trust in effective knowledge transfer. *Management Science* 50 (2004):11, 1477–1490
- LIEVROUW, LEAH A. & CARLEY, KATHLEEN: Changing patterns of communication among scientists in an era of “telescience”. *Technology in Society* 12 (1990): 457–477
- LINDHOLM-ROMANTSCHUK, YLVA: *Scholarly book reviewing in the social sciences and humanities: a flow of ideas within and among disciplines*. Westport (Conn.): Greenwood Press, 1998
- MALMBERG, KATARINA: *Puuhakas pysyy terveenä*. Markku T. Hyypän haastattelu. *Hyvä terveys* (2003):

- 3, 14–15
- MEADOWS, ARTHUR J.: *Communicating research*. San Diego: Academic Press, 1998
- MUSTONEN, ANU & PULKKINEN, LEA: *Sosiaalinen alkupääoma ja tietotekniikka*. Helsinki: Eduskunta, 2003
- PAXTON, PAMELA: Is social capital declining in the United States? *American Journal of Sociology* 105 (1999): 1, 88–127
- PEKONEN, OSMO & PULKKINEN, LEA: *Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintäteknikan kehitys*. Helsinki: Eduskunta, 2002
- POHTIVA, POLIITTISTEN OHJELMIEN TIEVARANTO. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. (<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/> luettu 5.8.2009)
- PORTES, ALEJANDRO: Social Capital: its origins and applications in modern sociology. – *Annual Review of Sociology* 24 (1998): 1–24
- PRETTY, JULES & WARD, HUGH: Social capital and the environment. *World Development* 29 (2001): 2, 209–227
- PUTNAM, ROBERT D.: *Bowling alone: America's declining social capital*. *The Journal of Democracy* 6 (1995): 1, 65–78
- PUTNAM, ROBERT D.: *Bowling alone: the collapse and revival of American Community*. New York: Simon & Schuster, 2000
- PUTNAM, ROBERT D.: *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1993
- REAGANS, RAY & McEVILY, BILL: Network structure and knowledge transfer: The effects of cohesion and range. *Administrative Science Quarterly* 48 (2003):2, 240–267
- RHODES, TIM & SINGER, MERRILL & BOURGOIS, PHILIPPE & FRIEDMAN, SAMUEL R. & STRATHDEE, STEFFANIE A.: The social structural production of HIV risk among injecting drug users. *Social Science & Medicine* 61 (2005):5, 1026–1044
- RUUSKANEN, PETRI: *Verkostotalous ja luottamus*. Jyväskylä : SoPhi, 2003
- SAMPSON, ROBERT J. & MORENOFF, JEFFREY D. & EARLS, FELTON: Beyond social capital: spatial dynamics of collective efficacy of children. *American Sociological Review* 64 (1999): 5 (Oct), 633–660
- SEIBERT, SCOTT E. & KRAIMER, MARIA L. & LIDEN, ROBERT C.: A social capital theory of career success. *Academic Management Review* 44 (2001):2, 219–237
- SIISIÄINEN, MARTTI: Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa. Putnamin ja Bourdieun sosiaalinen pääoma. *Sociologia* 40 (2003):3, 204–218
- SNELLMAN, SASKA: Hyvä elämä on hyvää bisnestä: sosiaalinen pääoma, yhteiskuntatieteen uusi muotitermi yhdistää yllättävän kaksikon, Jouko Kajan-
ojan ja Esa Saarisen. *Helsingin Sanomat* 23.5.1999
- STENIUS, TIINA (2000): Suomenruotsalaiset elävät kauemmin ja laadukkaammin kuin valtaväestö: vähemmistön parempi elämä. *Kotiliesi* (2000): 15, 6–11
- SZRETER, SIMON & WOOLCOCK, MICHAEL: Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal Of Epidemiology* 33 (2004): 4, 650–667
- TOCQUEVILLE, ALEXIS DE: *Democracy in America*. New York, 1945 (orig. 1840) [suom. *Demokratia Amerikassa*. Helsinki: Gaudeamus, 2006]
- VAN RAAN, ANTHONY F.J.: *Sleeping Beauties in science*. *Scientometrics* 59 (2004):3, 467–472
- WASKO, MOLLY M. & FARAJ, SAMER: Why should I share? Examining social capital and knowledge contribution in electronic networks of practice. *MIS Quarterly* 29 (2005): 1, 35–57
- WIDEN-WULFF, GUNILLA & GINMAN, MARIAM: Explaining knowledge sharing in organizations through the dimensions of social capital. *Journal of Information Science* 30 (2004): 5, 448–458
- VNK: *Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle: oheisjulkaisu*. Kuusi esseetä työn ja työyhteiskunnan tulevaisuudesta. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 1997
- WOOLCOCK MICHAEL & NARAYAN DEEPA: Social capital: implications for development theory, research, and policy. *World Bank Research Observer* 15 (2000): 2, 225–249
- YLI-RENKO, HELENA & AUTIO, ERKKO & SAPIENZA, HARRY J.: Social capital, knowledge acquisition, and knowledge exploitation in young technology-based firms. *Strategic Management Journal* 22 (2001): 6–7, 587–613.